

Torsdag med THORS

Hbl 5.3.81

**ALLA GISSLAN släp-
tes fria... Låter det bra?
Jo, frisläppandet i och för
sig — men pluralformen? I
varje fall anser den svens-
ke språkexperten Bertil
Molde, här understödd av
prof. Thors, att ordet
gisslans pluralisproblem
ska lösas på detta enkla
sätt.**

En frågeställare vill veta, hur man skall uttrycka flertal av ordet **gisslan**. "Man kan väl inte uttrycka det med 'så och så många pantfångar', eller hur?"

Jag är avgjort mot ordet "pantfångar", som bryter den nordiska raden av ungefär likalydande termer: svenskans **gisslan**, norskans **gissel**, flertal **gissler**, den moderna isländskans **gisli**. Man är vad det svenska ordet beträffar i den besvärliga situationen, att ordet **gisslan** inte kan böjas, lika litet som andra ord på **-an**, t.ex. **begäran**, **åkallan**. Ett sätt att klara behovet av pluralis har varit omskrivningar som "fem man i gisslan" o.dyl. Men det känns inte riktigt tillfredsställande.

För någon vecka sedan dryftade sekreteraren i språknämnden i Stockholm, prof. Bertil Molde ordet i sin språkspalt i Svenska Dagbladet. Han har en lösning, som jag gillar: vi skall resolut använda formen **gisslan** också i pluralis och skriva t.ex. **tio gisslan**. Avvikelsen från hittills gällande språkbruk är inte särskilt påfallande. Min rekommendation är: i använd ordet **gisslan** också i pluralis och skriv t.ex. "de två gisslan har släppts".

Sedan får vi hoppas på något sådant som att man i framtiden kan skriva (sanningenligt): "På 1980-talet släppte man alla gisslan fria, och bruket att ta gisslan föll i glömska."

En annan frågande kommer med följande spörsmål: "I dagens Hbl kommenteras en intervju med gene-

ral Kamunen, som anges vara chef för huvudstaben. Heter det inte 'generalstaben'?"

Faktiskt är det så, att det som kallas "huvudstaben" (fi. pääesikunta) omfattar **generalstaben**, (yleisesikunta) **utbildningsstaben** och **underhållsstaben**. Termen **huvudstab** är en speciellt finländsk term, som säkert har uppstått som översättning av finskans **pääesikunta**. Det går som synes inte så lätt att förändra terminologin hos oss.

En tredje frågeställare har fäst sig vid uttrycket i **framtiden** i följande: "I framtiden håller vi öppet på fredagarna." "Låter inte 'i framtiden' väl obestämt?"

Det låter snarast som om öppet-hållandet "i framtiden" skulle börja någon gång längre fram. Bättre hade det varit att skriva t.ex. "härefter håller vi..."

En frågeställare har fäst sig vid ortnamn sådana som **Östersundom**. "Vad är det för slags form?"

I den äldre svenskan, i viss mån ännu på 1500-talet, hade svenskan en särskild dativform, liksom dagens tyska och isländska. Den användes t.ex. för att ange en person åt vilken man gav något, men också efter vissa prepositioner som **vid** och **hos**. Man sade t.ex. "vid sundom", "på bergom", dvs "vid sunden, på bergen".

Formen på **-om** lever kvar i riksspråkets **lagom** och **stundom** och i ortnamn, t.ex. **Sundom** nära Vasa och **Vikom** i Maxmo. Som bekant finns det många östnyländska namn sådana som **Mickelspiltom**. Det märkliga med dem är, att flera av dem är dativ pluralis av personnamn, t.ex. det nämnda **Mickelspiltom**, **Gislom** o.a. De har utförligt behandlats av prof. Åke Granlund i hans stora avhandling om östnyländska ortnamn; han har kommit till det resultatet, att personbetecknande namn på **-om** angett "hos någon".

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 12.3.81

**MED ETT ÅLÄNDSKT
brev börjar dagens text,
som sedan via Island och
Filippinerna tar sig fram
till Villmanstrand och Ny-
slott. I förbifarten upp-
märksamgör den oss på
vikten av genitiv-s i sam-
band med begrepp som
FRK och UM.**

Dagens första fråga kommer från Åland. Frågeställaren har i Sveriges TV lagt märke till att ord på **-a** av typen **flicka**, **vecka** har ändelsen **-er** i pluralis i uttalet. "Företeelsen tycks hela tiden öka", säger han.

Jag hade länge samma tanke som frågeställaren, alltså att **er**-uttalet vore på frammarsch. Senare har jag märkt att rikssvenska språkmän brukar framhålla, att **-er** i ord med singularis på **-a** i själva verket är på tillbakagång. Företeelsen hör egentligen hemma i vissa svenska dialekter och har därifrån kommit in i riksspråkligt tal. Det är emellertid som sagt ett språkdrag på reträtt; det skriftenliga uttalet av **-or** tränger fram, dvs. uttalet med **o** som i **ond**, vilket ju är dominerande i det centrala Sverige.

Namn på öar är aktuella i en annan fråga, eller rättare sagt, prepositionsbruket vid vissa önamn. Det normala är ju att vi använder prepositionen **på** vid önamn: på Åland. En frågeställare har märkt att det t.ex. i TV-nyheter kan heta "i Filippinerna".

Språkbruket med **i** för önamn har väl sin bakgrund i att vissa öar såsom Island har blivit stater. För Filippinerna, föregånget av **i**, kan man tänka sig samma förklaring. Min personliga inställning är, att det inte finns något skäl att frångå det normala språkbruket. Man kan alltså fortsätta att säga "på Filippinerna", "på Åland". (Men om ett ord som **stat**, **republik**, **landskap** el. dyl. går före önamnet, används **i**, t.ex. "i republiken Filippinerna").

Samme frågande har lagt märke till uttalet **di** för **de** i TV. Mitt svar är kort och enkelt: det är den vanligaste finlandssvenska tal-språksformen som har använts.

En frågande tar upp ett rättskrivningsproblem av betydelse. "Skall

genitivändelsen utsättas vid initialord?"

Initialord är som känt förkortningar som innehåller initialerna till ett namn eller en beteckning, t.ex. **FRK**, **UM**, **HAB** (Finlands Röda Kors, Utrikesministeriet, Helsingfors aktiebank). Den allmänna regeln beträffande genitiven är helt klar: vi skall sätta ut genitiv-s och skriva t.ex. **FRK:s** insamling, **UM:s** tjänstemän osv. Även skrivning utan kolon (**FRKs**) kan förekomma, men jag tycker det blir tydligare, när man använder kolon. — Vi **uttalar** ju faktiskt genitivens **s** i sådana förkortningar och säger exv. "ef-ärr-kås medlemmar". Därför är stavningar som **HAB direktörer** olämpliga.

Man kan också skriva **FRK-medlem**. Strecket är väsentligt i en sådan sammansättning (jfr det olämpliga "FRK medlem").

Dagens sista fråga gäller svenska namn på finsktalande orter. En frågeställare säger så här: "När är det aktuellt att använda det officiella finska namnet, t.ex. **Lappeenranta** och när kan man använda den svenska motsvarigheten?"

Numera, tror jag, går det utmärkt att använda svenska namn på större orter (t.ex. Nyslott, Villmanstrand) i adresser på brev. Dels upptas de svenska namnen t.ex. i postnummerkatalogen, dels är givetvis postnumret till hjälp för de sorterande tjänstemännen. Sådana svenska stadsnamn kommer i fråga på kuvert adresserade till svenskspråkiga, men är dessutom på sin plats i svenska tidningar. Med sådana namn som har mycket liten användning eller som kan betraktas som ålderdomliga (typen **Östermyra** för Seinäjoki) skall man vara försiktig. De är inte lämpliga i adresser, knappast heller i tidningarna. I brev, adresserade till myndigheter är det skäl att använda det finska namnet, t.ex. **Savonlinna**.

Till ett par andra frågor i sammanhanget kommer jag nästa vecka.

Carl-Eric Thors